

Sub... steaua roșie, un dramaturg fără stea

S-au împlinit, cu nu prea multă vreme în urmă, nouăzeci de ani de la nașterea lui Mihai Beniuc (20 noiembrie 1907, Sebiș, județul Arad). Mai nimeni, în presa pe care am răsfoit-o, nu a găsit de cuviință să facă vreo mențiune. Mi se pare exagerat, chiar și pentru „toboșarul” unor timpuri care, sper, s-au dus. S-ar putea să apară totuși câte o însemnare în care opera „omului cu barda” să fie luată în discuție. Am însă îndoieli că se vor face acolo referiri la produsele sale dramatice. Probabil nu. Și nici n-ar fi de mirare.

Copil de țărani, Mihai Beniuc își face studiile medii la liceul „Moise Nicoară” din Arad (1921–1928), înscriindu-se apoi la Facultatea de litere și filosofie (secția Psihologie) a Universității din Cluj. După absolvire, obține o bursă care îi oferă prilejul de a se specializa, la Hamburg, în psihologia animală și comparată (1932–1933). În 1934, și-a susținut doctoratul. Este epoca în care, după propriile mărturisiri, simte tentația politicii, cu neascunse simpatii pentru mișcarea de stânga. În țară, lucrează până în 1938 ca preparator la Institutul de psihologie experimentală din Cluj, din 1943 fiind asistent, iar între 1943 și 1946, profesor. Consilier cultural la Ambasada română din Moscova (1946–1948), din 1943 deține, în scară ascendentă, importante funcții în Uniunea Scriitorilor. Ales, în 1950, președinte, avea să-și atragă curând ostilitatea confrăților de breaslă pentru comportamentul abuziv, cu porniri discreționare; în 1964 va fi debarcat, după o Consfătuire de pomină. În intervalul 1965–1974 a funcționat ca profesor la Facultatea de filosofie (secția Psihologie) a Universității din București. Deputat în Marea Adunare Națională, Mihai Beniuc a fost și membru al Academiei. Încetează din viață la 26 iunie 1988, în București.

A debutat, ca elev, în foaia „Laboremus” a liceului „Moise Nicoară”, cu o traducere în versuri și două însemnări de recenzent. În 1928 se vede publicat în „Bilete de papagal”. Cu poeme, cronici, articole politice și literare, scrise adeseori în ton polemic, este prezent în publicații ca „Abecedar” (Brad, 1933–1934), „Pagini literare” (Turda, 1934 ș.a.), „Societatea de mâine”, „Azi”, „Gând

românesc”, „Țara nouă” (Cluj, 1934–1940), unde folosește și pseudonimul Pavel Micu, „Lumea”; după 1944, va colabora la „Scân-teia”, „Scân-teia tineretului”, „Contem-porarul”, „Viața românească”, „Gazeta literară”, „România literară” și încă altele.

În judecățile asupra fenomenului literar (intervenții reunite, în parte, în culegerile „Despre poezie”, 1953, „Poezia noastră”, 1956, „Meșterul Manole”, 1957), oscilând între rigidități dogmatice și observații pertinente, Beniuc practică un militantism ce se revendică din concepția marxist-leninistă despre artă. Combativitatea lui eșuează însă, nu de puține ori, în acel derizoriu pe care îl pecetluiesc formulele pompoase desprinse din schema de gândire a realismului socialist. Răfuindu-se cu „detractorii”, exponenți – observați limbajul djanovist! – ai mentalității burgheze „pestilențiale”, polemistul nu are dubii că s-ar situa pe o altă poziție decât pe cea mai „justă”. Obediența lui față de învățătura Partidului, a cărui „stea roșie” îl călăuzește, este într-adevăr remarcabilă.

Un poet spornic a fost, de-a lungul întregii cariere, Mihai Beniuc, productivitatea lui manifestându-se, după „Cântece de pierzanie” (1938), în numeroase volume, printre care „Un om așteaptă răsăritul” (1946), „Inima bătrânului Vezuv” (1957), „Materia și visele” (1961), „Patru la de noapte” (1975), „Elegii” (1979), „Lupta cu îngerul” (1980). Un vers energic, și

în profetismul răspicat și în exuberanța chiuitoare, exhibă, într-o rostire cu accent ardelenesc, primele „cântece” ale focosului bard. Așteptând „zorii unei alte ere”, cu valuri de lumină revărsându-se dinspre Răsărit, pătimașul, arzând de nerăbdare, se vrea a fi „toboșarul timpurilor noi”. Cu anii, păstrându-și crezul de comunist indomptabil și „mândria de-a rosti partid”, cântărețul se simte tot mai împresurat de neliniști, tristețea se înstăpânește asupra-i, iar tema iubirii, în această lirică evoluând spre reflexivitate, se împletește din ce în ce mai des cu aceea a singurătății, sub înfiorarea unor „amurguri mov”.

În afară de „Cântec despre oastea lui Igor”, Beniuc a tradus din Apollinaire, Attila József, Baudelaire, Goethe (un mic fragment din **Faust**), Hölderlin, Karel Jonckere, Vladimir Maiakovski, Thomas Moore, Pablo Neruda, Petőfi Sándor, Edgar Poe. Împreună cu Emma Beniuc, a transpus în românește romanul „Thérèse Desqueyroux” de François Mauriac.

În proză, după culegerea de nuvele „Ură personală” (1955), scriitorul publică, în 1959, romanul „Pe multe de cuțit”, unde zelul partinic îi impune să împartă strict personajele în buni și răi, răi fiind toți aceia care nu au „conștiință de comunist”. Numit, în bătaie de joc, Marele Anonim, Lucian Blaga e portretizat cu pana otrăvită a unui resentimentar. Alte romane ale lui Mihai Beniuc sunt „Dispariția unui om de rând” (1963), ambiționând să aducă un omagiu omului simplu, purtător de calități alese, și „Explozie înăbușită” (1971), care basculează între epic și psihologic.

Ca dramaturg, a reputat un succes de conjunctură, fiind supraevaluat de o critică din cale-afară de receptivă la (pseudo)-argumentul ideologic. Piesa **În Valea Cucului** (în volum, în 1959), apărută și în „Viața românească” (în același an), a avut premiera pe data de 23 februarie 1959, la Teatrul Național din București, în regia lui Sică Alexandrescu; în rolul principal, Grigore Vasiliu Birlic. Cu un subiect amintind de nuvela lui Beniuc, „Hada lui Vârnăv”, comedia aceasta ușorică pledează cu sârg pentru iluzoriile

binefaceri ale colectivizării. Într-o opoziție tipică pentru scrierile cu țel propagandistic, conflictul opune forțele adică pozitive, reunind pe entuziaștii campaniei de „întovărășire”, elementelor pasămite distructive, care nu s-ar da în lături de la nimic în acțiunea lor destabilizatoare. Lui Toma Căbulea, un bătrân pe cât de hâtru, pe atât de vigilant, îi vine ideea șireată de a demasca uneltirile perfide ale „dușmanului de clasă” cu ajutorul unei piese de teatru (intitulată, cu aluzie clară, „Rețeaua subterană”), parastisită de niște consăteni la căminul cultural. Până atunci, „tâlharii” (un fost avocat, un profesor cu trecut legionar, precum și chiaburul, ajuns președinte de întovărășire, Mitru Colac, zis Holdemulte) mai încearcă să pună bețe în roate, dar, cu toată încrâncenarea lor, se vede bine că sunt stăpâniți de frică. Singura care nu se teme este apriga Ana Lupoia, personaj cu un anume contur. Prin dibăcia celor implicați în spectacolul demascator, grație și omniprezenței Securității, atotștiutoare și atotputinte, „adevărul” tovarășilor dornici de socialism iese neîntârziat la lumină; „răii” se dau, protestește, de gol, fiind înhățați pe dată.

Printr-o amuzantă, dar explicabilă răsturnare de sensuri, lectura piesei dă la iveală și tâlcuri care autorului nici nu i-au trecut prin cap. S-a întâmplat asta și altor dramaturgi (am văzut, printre altele, cazul lui Radu Boureanu). Tocmai replicile taberei „negativilor” (despre „sila” exercitată de autorități ca să forțeze „înscrisura”, despre „minciuna comunistilor” și nefasta îngrădire a „colectivei”, care-i „lucrul Satanei”) își dezvăluie temeiul indiscutabil, în vreme ce lozincăria (despre tăria și infailibilitatea Partidului în „lupta pentru socialism”) prin care autorul își pavoazează compunerea apare mai mult decât jenantă. Încât, fără nici un paradox, profetic nu este, cătuși de puțin, discursul beniucian, cum pretenderisește, clarvăzătoare se dovedesc a fi oțăriri Lupoiei, care așteaptă să vadă „steagurile roșii” doborâte de pe acoperișuri. Presărat cu pilde în exces și colorat cu lexic ardelenesc, textul e tendențios și mistificator, neîmpiedicându-se de vreun scrupul.

Piesa **Întoarcerea** (1962), publicată și în „Viața românească”, a

fost jucată în premieră la 27 noiembrie 1960, pe scena Teatrului Municipal; în distribuție: Ștefan Ciubotărașu, Septimiu Sever, George Măruță, Gina Petrini. Ca și în alte scrieri ale lui Beniuc, acțiunea este plasată în Ardeal și ea se desfășoară pe două planuri (trecut-prezent) interferente. În organizația de partid a unei fabrici de unelte agricole, câțiva membri cu funcții de răspundere iau în discuție cererea de primire a unui individ dubios, Filip Lungoce. Examinându-i „dosarul” cu suspiciunea care, de altfel, e un semn al epocii, ei aruncă din când în când priviri spre trecutul lor de luptă în slujba cauzei. Epicul se întrefese cu (ceea ce ar vrea să fie) eticul într-o urzeală pe care dramaturgul pare s-o fi vrut mai vag supusă canonului tipologic și conflictual; însă nuanțările sunt părelnice. Oportunistul Filip, păcătos dar abil, e dovedit acum ca sabotor, blestemățiile lui aducând prejudicii întrecerii socialiste în plin avânt. O bolșevică, un ofițer sovietic, cum și o exprimare pătrunsă de țănoșe îndoctrinări (și nescutită de „ingredientul” unor impenetrabili termeni tehnici) tincturează conformist această piesă, care, bine-înțeles, nu pierde ocazia de a săvârși ritualicele închinăciuni către partid. Cum forțele binelui reperează fără greș și neutralizează orice vrăjmaș, finalul, cu intonații ca și imnice, e de un optimism însuflețitor...

Poemul dramatic, în versuri și proză, **Horea** (1986) reia unul dintre motivele liricii lui Beniuc („legendele lui Horea-mi curg în sânge”). În „țara de pierzanie” a Transilvaniei, iobagii, împilați de nemeșime, se răzvrătesc. Cruzimea lor, pe măsura suferințelor îndurate, e înspăimântătoare: taie capete, dau foc la castelele grofilor, nimicesc. „Tumultuanții” sunt conduși de Horea, „Craul Munților”, de Cloșca și Crișan, cărora li se alătură misteriosul Chivără Roșie (evocat, cândva, și într-un impetuos poem). Mihai Beniuc transpune fila de istorie într-o simbolică împregnată de elan revoluționar, punctată liric, metaforic. Autorul dramatic recuperează aici întrucâtva, și nu fără folos, uneltele poetului.

Teatrul ieri

Rațiunea și... „bestia”

Acum, când fac aceste însemnări, suntem încă în anul (de tranziție...) 1997. Mă uit, ca să zic și eu că pun în spectru un bilanț, prin lista mea de articole, redactate pentru vreo trei dicționare care, cred, n-or să apară niciodată. Nu e deloc un motiv de bună-dispoziție. Ca să nu mă covârșescă sentimentul zădărniceii, caut și eu să salvez ce se mai poate din acest dezastru. Nu e prima oară când vorbesc despre asta, îmi cer iertare că mă repet. **Deci** (cuvântul zilei!), parcurgând „portofoliul” meu de autori, dau peste un scriitor de la a cărui ivire pe lume și de la al cărui tragic sfârșit se împlinesc niște cifre rotunde. Un autor dramatic de **ieri**, care merită să ne oprim, pentru o scurtă ochire, asupra-i. Fie și pentru că în epocă era, se poate spune, un personaj.

Să-l lăsăm să intre în scenă. Probabil că nu îl (re)cunoașteți: este George Diamandy. O figură, într-adevăr. Dacă opera lui este cum este, el a avut, în orice caz, un destin. S-a născut la 27 februarie 1867 în comuna Idrici, din județul Vaslui. Părinții, Ion (lancu) Diamandy, cunoscut ca membru al Junimii, primar de lași și senator, și Cleopatra (născută Catargiu), au ținut să-i dea o creștere aleasă. Încheind cursul primar la Bârlad, băiatul e înscris la Institutele Unite din Iași, unde recalcitrantele prin care se „remarcă” îi conturează foarte devreme firea independentă, de frondeur. În ultima clasă de liceu el scoate o revistă litografiată, cu titlu ironic, „Culbecul”. După ce își ia bacalaureatul, intră voluntar în armată (la artilerie), dar și aici, se putea altfel?, are repetate ciocniri cu superiorii.

Crezându-se mare arheolog, George Diamandy dă un timp semne că s-ar fi pasionat de această disciplină care îi excită fantezia și chiar își publică în „Contemporanul” (din 1887) unele păreri. E și membru corespondent al Societății de arheologie din Paris. În capitala Franței, unde își face studiile juridice, tânărul moșier cu febrilități reformiste (altminteri, monarhist) intră în contact

FLORIN FAIFER